

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Barbora Kostková

Příroda v románu Luise Sepúlvedy

The Nature in Novel of Luis Sepúlveda

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Anna Housková, CSc.

Praha, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.

V Praze dne 20. 05. 2012

Podpis:

Poděkování:

Děkuji vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Anně Houskové, CSc. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení.

Obsah

1. Úvod	5
2. Postava a její vývoj.....	6
3. Postava jako slovně tematický komplex.....	16
4. Název a první a poslední věta románu.....	19
4.1. Název.....	19
4.2. Poslední věta	19
4.3. První věta	21
5. Zubařské křeslo v pralese	22
6. Obraz pralesa.....	24
7. Konfrontace přírody a civilizace	31
8. Kritika společnosti.....	33
9. Autor románu.....	35
10. Závěr	41
11. Resumen español.....	42
12. České resumé	46
13. English résumé	47
14. Bibliografie	48

1. Úvod

V bakalářské práci se zaměřím na tematický rozbor románu současného chilského prozaika Luise Sepúlvedy *Stařec, který četl milostné romány* (*Un viejo que leía novelas de amor*). Budu sledovat vztah postavy a přírody a vliv prostředí pralesa na vývoj hrdiny. Rozbor se tedy bude týkat jednak románového prostoru, jednak postavy; přičemž obě tyto složky románové struktury budou chápány jako téma, tj. soubor motivů.

V práci budu sledovat, jakými motivy a jakým způsobem je postava vytvářena; u tématu přírody zdůrazním, že jde o topos pralesa, který prochází hispanoamerickými romány. Jako teoretickou oporu budu využívat doporučené práce Daniely Hodrové a studie o „románech cesty do pralesa“ (novela de la selva). Rozbor bude postupovat od kapitoly věnované postavě, jejímu vývoji a její prezentaci, přes neuralgické body kompozice, které jsou důležité pro interpretaci, k pasáži o obrazu pralesa (s odkazem na zmíněný topos v tradici hispanoamerického románu) a dále ke kapitole věnované konfrontaci přírody a civilizace, přihlížející k originalitě Sepúlvedova pojetí ve srovnání se staršími romány.

Budu se v práci též věnovat i zdánlivě méně významným aspektům románu, které byly dosud v dostupných studiích k tomuto tématu opomíjeny. Přínos mé práce tedy vidím v komplexnosti pojetí rozboru tohoto jedinečného románu.

Na autora románu se netradičně zaměřím v závěru práce, k čemuž využiji autorovu vlastní poznámku na začátku románu a rozhovor Anny Tkáčové.

2. Postava a její vývoj

„Postava představuje takový prvek literárního díla epického a dramatického, který prostupuje všechny jeho roviny či složky a zřetelněji než jiné jeho prvky ukazuje jejich propojenost.“¹

Hlavní postavou románu *Stařec, který četl milostné romány* je Antonio José Bolívar Proaño, takzvaný stařec. Během vyprávění prochází tento stařec osobním vývojem, který se odráží na jeho vztahu k pralesu, ve kterém od určité doby žije a který je podstatným motivem celé této novely. Jakkoliv se pokusím tento vývoj zachytit, nebude to nikdy zcela jednoznačné. Jisté vývojové prvky jsou ale evidentní.

Na začátku příběhu se v rámci seznamování s postavou dozvídáme, že hlavní hrdina žije v pralese a jak se do pralesa vůbec dostal. Přestože následné vyprávění se ubírá úplně jiným směrem, na prvních stránkách se nám odkrývá motiv krátké historie osudu protagonisty spojeného s jeho ženou. Kvůli společenskému nátlaku se spolu odstěhovali z horské oblasti do pralesa, kde jim byly v rámci osídlování přiděleny dva hektary půdy v malé osadě El Idilio na břehu řeky Nangaritzi. Postavili si zde malou chatrč a začali se potýkat s novým životem v pralese. Nebylo pro ně snadné se tomuto odlišnému způsobu života přizpůsobit a po tom, co jim začaly docházet vlastní zásoby, začali pomalu chřadnout.

I pro ostatní osadníky to byla v podstatě životní zkouška, kterou ne každý z nově příchozích přežil. A nebýt kmene Šuarů, místních domorodců žijících v pralese, možná, že by první období dešťů nepřežili ani Antonio José Bolívar Proaño se svou ženou Dolores Encarnación del Sentísimo Sacramento Estupiñán Otavalo.

Se sentían perdidos, en una estéril lucha con la lluvia que en cada arrametida amenazaba con llevarles la choza, con los mosquitos que en cada pausa del aguacero atacaban con ferocidad imparable, adueñándose de todo el cuerpo, picando, succionando, dejando ardientesronchas y larvas bajo la piel, que al poco tiempo buscarían la luz abriendo heridas supurantes en su camino hacia la libertad verde, con los animales hambrientos que merodeaban en el monte poblándolo de sonidos estremecedores que no dejaban conciliar el sueño, hasta que la salvación les vino con

¹ Hodrová, D. ...*na okraji chaosu...* . Praha : Torst, 2001, s. 519.

el aparecimiento de unos hombres semidesnudos, de rostros pintados con pulpa de achote y adornos multicolores en las cabezas y en los brazos.²

(Cítíli se ztraceni, jak marně bojovali s deštěm, jenž při každém náporu hrozil odnést chatrč, s komáry, kteří v každé chvílce vyjasnění mezi lijáky s nezadržitelnou zuřivostí útočili na celé tělo, štípali, cucali a nechávali na kůži palčivé puchýře a pod kůží larvy, jež se zanedlouho začnou drát na světlo a na své cestě k zelené svobodě způsobí hnisavé rány, s hladovou zvěří potulující se pralesem a naplňující jej děsivými zvuky, kvůli nimž se nedalo usnout, když tu přišla spása v podobě polonahých mužů s obličejí pomalovanými dužinou oreláníků a s pestrobarevnými ozdobami na hlavách a na pažích.)³

První starcův postoj k pralesu tedy není ničím překvapivým. Změna oblasti sebou přináší změnu životního stylu, která je pro člověka vždy nelehká. Přestože stařec se svou ženou hledali v pralesu útočiště, našli akorát další životní nesnáze právě v podobě pralesa. Prales je prozatím nepřijal a ani oni si zatím do pralesa nenašli tu správnou cestu.

Hned na začátku románu se tedy setkáváme s motivem cesty do pralesa, s motivem příznačným pro celou hispanoamerickou literaturu, kdy postavy odchází do pralesa, ať už z jakéhokoliv důvodu. Můžeme tedy tento román řadit k románům typu „román o sestupu do divočiny“, jak jej nazvala Daniela Hodrová.

Na rozdíl od jiných románů tohoto typu, například Carpentierovy *Ztracené kroky*, náš protagonista není přírodou uchvácen, nýbrž velice zklamán. Prales zde rozhodně nemá dekorativní funkci, jak tomu bylo při popisování přírody v době koloniální, nýbrž vystupuje jako reálné a kruté prostředí.

Během prvního období dešťů ale přišla našim hrdinům ze samotného pralesa záchrana v podobě Šuarů, kteří manželům ze soucitu nabídli pomoc. Naučili je lovit a stavět pořádná obydlí, která ustojí tropické deště. Dalo by se říci, že postavy, především protagonista, si začaly na prales pomalu trochu zvykat.

Během druhého období dešťů ale čekala jednu z vedlejších postav smrt, starcova žena zemřela na malárii. Stařec z toho vinil prales jako takový. Začal ho

² Sepúlveda, L. *Un viejo que leía novelas de amor*. Barcelona: Tusquets Editores, S.A., 1995, s. 42-43.

³ Sepúlveda, L. *Stařec, který četl milostné romány*. Přeložila Charvátová, A. Praha: Rybka Publishers, 2000, s. 35.

vysloveně nenávidět. „Quería vengarse de aquella región maldita, de ese infierno verde que le arrebatara el amor y los sueños. Soñaba con un gran fuego convirtiendo la amazonía entera en una pira“.⁴ („Chtěl se tomu prokletému kraji, tomu zelenému peklu, které mu vyrvalo lásku a sny, pomstít. Snil o ohni, který by proměnil celou Amazonii v jedinou hranici.“)⁵

Po krátkém usmíření s pralesem tedy přichází ohromné zklamání, nenávist a pomstychtivost. Už zde ale můžeme vidět jisté prvky respektu (ze začátku pouze ve formě strachu) vůči pralesu a především chápání pralesa jako něčeho živého, co je zatím schopno pouze usmrtit a co se však dále rozvine ve velmi složitý živoucí komplex se zcela osobitými povahovými rysy a vlastními zásadami.

První změna přichází postupně, “Y en su impotencia descubrió que no conocía tan bien la selva como para poder odiarla“.⁶ („A ve své nemohoucnosti zjistil, že na to, aby jej mohl nenávidět, prales dost dobře nezná.“)⁷ Rozhodl se tedy prales lépe poznat.

Přestože se toto starcovo jednání může zdát logické, není to zrovna obvyklé chování člověka. Můžeme se snažit lépe poznat svého soupeře, ale úplně se vnořit do prostoru a času určitého prostředí, to už není pouhá pomstychtivost.

Stařec se tedy od kmene Šuarů začal znovu učit, tentokrát ale jako jeden z nich, jako obyvatel pralesa. A postupně se sžil nejen s Šuary, jejichž řeč se i postupně naučil, ale samozřejmě i s pralesem samotným.

Antonio José Bolívar Proaño nunca pensó en la palabra libertad, a la disfrutaba a su antojo en la selva. Por más que intentara revivir su proyecto de odio, no dejaba de sentirse a gusto en aquel mundo, hasta que lo fue olvidando, seducido por las invitaciones de aquellos parajes sin límites y sin dueños.⁸

(Antonio José Bolívar Proaño sice na svobodu nikdy nemyslel, ale v pralesu si jí užíval podle chuti. Byť se sebevíc snažil oživit svůj plán nenávisti, stále víc se v tom

⁴ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 44.

⁵ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 36.

⁶ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 44.

⁷ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 36.

⁸ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 44-45.

světě cítil ve své kůži, až začal pomalu na nenávisť zapomínat, sveden vábením kraje bez konce a bez pána.)⁹

Jakoby se zde v tomto momentě opakoval již zmíněný motiv o sestupu do divočiny, tentokrát však hrdinova cesta do pralesa spočívá v noření se do něj a v jeho poznání. V tuto chvíli vstupuje protagonista do pralesa zcela ze své vlastní vůle, neovlivněn vnějšími okolnostmi. Cesta do pralesa je nyní spíše duchovní cestou, nežli cestou fyzickou.

Původní záměr poznat nenáviděné (ať už to byl skutečný záměr, nebo ne) se nakonec rozplynul a stařec v pralese našel své nové útočiště, které nyní potřeboval mnohem víc, než kdykoliv před tím. Prales se stal neodmyslitelnou součástí jeho života, stal se jeho domovem, jeho autoritou a jeho výzvou. V tomto momentě už je jasné, že stařec do pralesa patří a že už ho neopustí, ať už zůstane i s Šuary, nebo bez nich.

Další zlom ve vývoji hlavní postavy ale nastává ve chvíli, kdy se stařec setkává s civilizací uprostřed lesa a zachová se zcela opačně, než jak by se zachoval jakýkoliv Šuar, zachová se zbaběle. Opětovný kontakt s civilizací též není ojedinělý motiv v tomto typu románů. S touto pasáží souvisí další příznačný motiv.

Ačkoliv bývají postavy pralesem okouzleny (ať už po určitém vývoji, nebo hned), většinou jim autoři nechávají stále silný vztah k civilizaci, ke své kultuře. Zatímco postava např. ve *Ztracených krocích* cítí volání civilizace v síle svých morálních hodnot a potřebě si vyřešit osobní věci, nežli se plně poddá svobodě v pralese, hrdina Stařec se začne k civilizaci obracet v souvislosti skoro existenciální.

Po určité době si totiž stařec začal uvědomovat, že stárne, a nechtěl svůj život ukončit sám, jak tomu bylo zvykem u Šuarů. Rozhodl se tedy, že se vrátí do El Idilia a dožije tam na pokraji lesa svůj život.

Osud mu ale ještě před odjezdem připravil další výzvu v podobě smrti jeho nejlepšího přítele, který byl též bělošského původu. Nušino byl zastřelen „Amerikáncem“ (americkým turistou) a těsně před smrtí si po Antoniově vyžádal pomstu. Jakkoliv byl stařec součástí Šuarů, kteří ctíli jisté zásady při zabíjení jakýchkoliv bytostí, nyní se zachoval jako čistý běloch, civilizovaný barbar a vraha

⁹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 36.

svého přítele zabil puškou bez možnosti boje. Jako by při nečekaném styku s civilizací dokonale zapomněl na všechno, co se v pralesi naučil, co mu bylo za posledních několik let blízké. Jako by pro něj zákony přírody najednou ztratily váhu.

El no era uno de ellos, pero era como uno de ellos. En consecuencia, debió ultimarlos con un dardo envenenado, dándole antes la oportunidad de luchar como un valiente, así, al recibir la parálisis del curare, todo su valor permanecería en su expresión, atrapado para siempre en su cabeza reducida, con los párpados, nariz y boca fuertemente cosidos para que no escapase.¹⁰

Nebyl jedním z nich, ale byl jako oni. Proto ho měl zabít otráveným šípem, ale před tím mu měl dát možnost statečně bojovat, jeho statečný výraz by pak zůstal vepsán v tváři, ztuhlý jedem, navždy zachován na jeho vypreparované hlavičce s víčky, nosem a ústy pevně zašitými, aby neunikl.)¹¹

Šuarové pro toto zaváhání neměli pochopení. Oplakali starcovu nečestnost, velmi přátelsky se s ním rozloučili a varovali ho, že se mezi nimi už nikdy nesmí zdržovat.

Ačkoli byl ale stařec vyvržen z kmene domorodců, stále byl součástí pralesa. Usadil se opět v osadě El Idilio, která se mezitím velmi změnila. Zpočátku nebyl mezi nové osadníky dobře přijat, ale ti zanedlouho pochopili, že starcovy zkušenosti s pralesem jsou k nezaplacení, a tak se mezi nimi pomalu ustanovilo jakési příměří. Osadníci měli totiž věčné problémy se mstící se zvěří a „Antonio José Bolívar se ocupaba de mantenerlos a raya, en tanto los colonos destrozaban la selva construyendo la obra maestra del hombre civilizado: el desierto.”¹² („Antonio José Bolívar měl za úkol držet je na uzdě, zatímco osadníci ničili prales a budovali mistrovské dílo civilizovaného člověka – pustinu.“)¹³

Z protagonisty se tedy nyní stal sluha civilizace. Nedělal to za jiným účelem, než aby měl svůj klid, ale dával tím zároveň klid a prostor osadníkům na devastování pralesa. Jeho vztah k přírodě už nebyl tak ryzí, jako za života u Šuarů. Najednou našel i

¹⁰ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 56.

¹¹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 46.

¹² Sepúlveda, L. Cit. d., s. 60.

¹³ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 49.

jiné hodnoty, než je osobní svoboda a respekt k živým věcem. A těmi hodnotami byl jeho vlastní klid a nezúčastněnost.

Svůj volný čas a klid chce protagonista v tuto chvíli naplnit četbou milostných románů, k nimž si postupně našel cestu, poté, co zjistil, že umí číst. Tento zdánlivě detailní motiv četby románů, jenž ale zároveň dává jméno celému románu, může opět vyjadřovat hrdinův postoj k civilizaci. Milostné romány si José Bolívar vybral především proto, že se v nich mluvilo o vzdálených evropských městech, o civilizacích tak odlišných, že si je hrdina mnohdy nebyl ani schopný plně představit. Stařec formou četby snil o těchto městech a nořil se v myšlenkách do prostoru těchto jiných světů. Obracel se tím opět k civilizaci, kterou prve opustil, aby mohl žít v pralesi. Jeho představy ale nebyly vůbec reálné, nýbrž prostřednictvím milostných románů schematizované a idealizované. Zatímco Evropané si často idealizují prales a divočinu Latinské Ameriky, tento Latinoameričan si idealizuje evropskou civilizaci.

Kolize příběhu nastává ve chvíli, kdy město El Idilio začne ohrožovat mstící se ocelotí samice. V tu chvíli vycházejí na povrch i staré nevyřešené spory starosty města El Idilio a starce. José Bolívar totiž stále žije na rozhraní mezi pralesem a civilizací a stejně jako nebyl dříve schopen ctít pravidla džungle a mstil se za smrt svého nejlepšího přítele, v El Idiliu nebyl schopen respektovat pravidla společnosti. Nedbal na hloupé zákony státu, jehož funkcionářem byl starosta města. Díky svým letitým zkušenostem s pralesem byl ale pro starostu velmi užitečný a ve chvíli, kdy město začala ohrožovat divoká šelma, starosta začal starce vydírat, aby se s nimi vydal na výpravu, na hon této šelmy.

Hrdina příběhu je tedy postaven před volbu. Pod nátlakem vydírání (že přijde o svůj pozemek a klid) se nakonec rozhodne vydat se na poslední výpravu do pralesa a pomoci občanům El Idilia od nebezpečného zvířete. Dějová linie se tedy opět přesouvá do srdce pralesa a hlavní hrdina sem nyní vstupuje opět jako sluha civilizace, ovšem za účelem svého vlastního prospěchu. Jeho postoj jakoby se za posledních pár let zakonzervoval a nezměnil.

Autor tedy již potřetí ztvárňuje motiv „cesty do pralesa“. Protagonista se opět noří do hlubin džungle, kterou zná lépe než kdokoliv jiný, ale kterou opustil. Prvně se snažil poznat prales, aby se mu mohl pomstít. Pomstychtivost ale brzo vystřídala touha

po svobodě a láska k přírodě. Nyní však nevstupuje do pralesa z lásky, ani za účelem hledání svobody. Motiv jeho návratu se v tuto chvíli nejvíce přibližuje právě opět pomstě, ačkoliv to není starcův jednoznačný úmysl. Zabitím ocelotí samice si chce pouze vydobýt svůj klid, který jako by mu prales dlužil.

Přestože je vypravěč spíše nezúčastněný a po celou dobu je vyprávění ve třetí osobě, v této pasáži jako bychom více než kdy před tím nazírali na události starcovými očima. Družina této výpravy je složená z lidí, kteří mají s pralesem pramálo zkušeností a někteří z nich dokonce přírodou pohrdají a cítí se jí nadřazení. Konkrétně starosta se cítí nadřazený i našemu hrdinovi, což se ale během výpravy změní, protože stařec, když už byl jednou najat kvůli svým zkušenostem, je hodlá předat. Zároveň jako jediný cítí pořádný respekt k živému světu kolem nich a ctí stále dané zákony džungle. Družině tedy nezbyvá nic jiného, než ho poslouchat a v některých případech se nechat i zesměšňovat (konkrétně od starosty).

Motiv cesty se rozvíjí dál a družina pokračuje ve výpravě. Do chronologického vyprávění vstupují občas během cesty protagonistovy monology, kdy přemýšlí o přírodě, vzpomíná na Šuary a na vše, co se od nich naučil. Tento vnitřní monolog nám přibližuje starcovu rozpolcenost, starcův vztah k přírodě a jeho filozofii.

Po vypravěčově vnější charakteristice na začátku a po jistých událostech a několika drobných dialogích se nyní postava v textu realizuje i posledním možným způsobem, monologem. Teprve v tuto chvíli má čtenář pocit, že zná postavu velmi dobře. Jak se ale bude chovat v nadcházejících momentech, čtenář netuší.

Opět se zde objevuje i motiv četby románu, když stařec během jedné noci čte milostný román ostatním členům skupiny. Jeho četba je ale přerušena zvukem plížící se šelmy, starosta začne zbrkle jednat a příběh začíná nabírat rychlý spád. Jelikož starosta samiči pouze vyplašil několika nepromyšlenými výstřely, měli čas na promyšlení dalších plánů, a jelikož všem došlo, že šelma půjde v tuto chvíli útočit na El Idilio, věděli, že někdo musí jít varovat lidi z vesnice. Starosta předložil návrh, že se stařec zkusí vypořádat se šelmou sám, zatímco zbytek skupiny půjde varovat vesnici. Stařec to ze dvou důvodů přijal. Jednak věděl, že je mu starosta se svou skupinou spíše na obtíž než k užítku a jednak chtěl nabídnout šelmě spravedlivý boj. Přestože nyní sloužil

civilizaci a sám sobě, jeho staré šuarské zvyky v něm zůstaly a možnost postavit se šelmě sám a dát jí vůbec šanci v boji, mu připadala správná.

Un mandato desconocido le dictaba que matarla era un imprescindible acto de piedad, pero no de aquella piedad prodigada por quienes están en condiciones de perdonar y regalarla. La bestia buscaba la ocasión de morir frente a frente, en un duelo que ni el alcalde ni ninguno de los hombres podrían comprender.¹⁴

(Jakýsi neznámý příkaz mu říkal, že zabít ji je nezbytný akt milosrdenství, avšak ne takového milosrdenství, jaké hlásají ti, kdo mají možnost odpouštět a dávat milost. Šelma hledala příležitost, jak zemřít tváří v tvář v čestném boji, který starosta ani jiný z těchto mužů nemohou pochopit.)¹⁵

Stařec se od skupiny tedy oddělil a během čekání na soudný den se snažil utěšit četbou svého milostného románu. Byl ale tak rozrušen, že se nebyl schopný soustředit. Sled posledních událostí ho natolik pohltit, že nebyl schopen odcestovat v myšlenkách do jiného dalekého světa, byl pouze schopný uchýlit se opět k vnitřním monologům a znovu a znovu přemýšlet o svém životě, o svých zkušenostech v pralese a o svém soupeři.

Sabes que los tigrillos son animales extraños, de comportamiento impredecible. No son tan fuertes como los jaguares, pero en cambio dan muestras de una inteligencia refinada. „Si el rastreo es demasiado fácil y te hace sentir confiado, quere decir que el trigillo te está mirando la nuca“, dicen los shuar, y es cierto.¹⁶

(Víš, že oceloti jsou zvláštní zvířata s nevypočitatelným chováním. Nejsou tak silní jako jaguáři, ale zato se vyznačují lstivou chytrostí. „Pokud je stopování moc snadné, a myslíš si, že ho máš, znamená to, že ti ocelot kouká na záda“, říkají Šuarové a mají pravdu.)¹⁷

Druhý den si vše řádně připravil a vyrazil naplnit poslední část příběhu. Ocelotí samice už na něho čekala. Nešla se mstít rovnou do El Idilia, jak předpokládali, ale čekala na svého soupeře, který jí byl předurčen. Měla se starcem jasné úmysly a jejich role se najednou obrátily. Stařec, původně lovec, byl nyní kořistí. Dlouho mu trvalo, než

¹⁴ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 118.

¹⁵ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 99.

¹⁶ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 122.

¹⁷ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 103.

poznal pravé promyšlené úmysly svého nepřítele, ale nakonec je přeci jen odhalil a začal podle toho jednat.

Příběhem v tuto chvíli začíná prosakovat ještě jeden výrazný motiv spojený s lidskou povahou, motiv lítosti. A s ním přichází poslední nečekaný zvrat příběhu. Stařec svou soupeřku neodhadl úplně přesně, jak si myslel. Nepovažovala ho pouze za svou kořist, nýbrž ho zároveň potřebovala, aby ušetřil jejímu zraněnému samci poslední ránu z milosti. Stařec to nakonec pochopil a učinil, jak si samice přála. Zabil trpícího samce a dal samici prostor se s ním rozloučit. Poté se schoval do úkrytu a vyčerpáním usnul.

Samice si ho později našla. A přestože čtenáře může v tuto chvíli napadnout, že jejich boj touto starcovou prokázanou službou končí, stařec moc dobře věděl, že čas odplaty teprve přichází. Poslední souboj netrval dlouho a samice nakonec umírá pod palbou starcovy pušky.

Motiv odplaty tedy uzrál do konce a rychlostí střelby ho vystřídal motiv smrti. Stařec nakonec zabil svou soupeřku. Ačkoliv nikde nebyla zmínka, jak si tento boj přesně představoval, byl najednou velmi zdrcen, že samici zastřelil puškou, zbraní civilizace. „Sintiéndose indigno, envilecido, en ningún caso vencedor de esa batalla.“¹⁸ („Byl sám sobě odporný, cítil se ponížený a v žádném případě ne jako vítěz této bitvy.“)¹⁹

Nepoužití ale zbraň by v danou chvíli znamenalo nechat zabít sám sebe. Stařec tedy ve skutečnosti neměl moc na vybranou. Zabít ale zvíře puškou bylo proti všem pravidlům kmene Šuarů a proti všem zákonům džungle, jež se stařec během tohoto příběhu naučil ctít. A nyní je porušil. Využil všech svých znalostí a zkušeností, aby polapil bezbranné zvíře, které ho ovšem chtělo taky za každou cenu zabít.

Důležité je si zde uvědomit metaforičnost celého závěru.

Souboj protagonisty s ocelotem tu není zápasem člověka s přírodou, ale metaforou střetu dvou koncepcí vztahu člověka k přírodě. Stojí tu proti sobě starcovo jednání v zájmu trvale udržitelného života, řekli bychom dnes, a tragické důsledky dobytelského vztahu k přírodě a jejího bezohledného drancování, jež udělalo

¹⁸ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 136.

¹⁹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 115.

z ocelotí samice požíračku lidí. V příběhu tak nestojí proti sobě ocelot a stařec, ale stařec a starosta, představující a ztělesňující moc a autoritu civilizace.²⁰

Tato dynamická postava spojila komplex různých motivů v souvislé a homogenní vyprávění o pralese a o vztahu člověka k němu a provedla čtenáře celým tímto jedinečným dílem Luise Sepúlvedy.

²⁰ Charvátová, A. Doslov v: Cit. d., s. 119.

3. Postava jako slovně tematický komplex

“Postavu tvoří slovně tematický komplex, realizující se v textu určitým souborem textových jednotek. Některé z těchto jednotek se v textu vyskytnou zpravidla jen jednou (nejčastěji popis těla postavy), jiné se vracejí (např. jméno), další se obměňují nebo nahrazují jinými (líčení myšlenek, pocitů, činů), přičemž tento vracející se soubor prakticky nikdy není zcela totožný, co do prvků, jejich charakteru a rozsahu, a to ani tam, kde je míra opakování značná.”²¹

Je tedy podstatné si uvědomit, že postava Starce, protagonisty našeho románu není nic víc, než slovní vyjádření určitého tématu. Postavy nejsou skuteční lidé, nýbrž pouze loutky plnicí spisovatelovu vůli. K navození dojmu, že se jedná o skutečné bytosti, je pak zapotřebí konkrétní čtenář, který svou představivostí postavy dotváří. Plyne z toho fakt, že jedna a ta samá postava může pro dva různé čtenáře představovat úplně jinou osobnost. Postava tudíž skutečně není reálná bytost, avšak, jak již bylo řečeno, je to pouhý slovně tematický komplex.

Náš protagonista byl spisovatelem veden projít určitým vývojem, setkat se s pralesem, zažít různé situace a znázornit na sobě jistou konfrontaci dvou světů prostřednictvím různých motivů. Nyní ho ale pojďme rozebrat jako pouhý slovní celek.

Ke slovní prezentaci postav nám podle Daniely Hodrové slouží následující způsoby:

1. Promluva vypravěče o postavě (přímá charakteristika postavy, popis jejího zevnějšku, chování, jednání, myšlení), součástí této promluvy je i jméno
2. dialogy a výroky jiných postav o této postavě
3. monology a) “vnější” b) “vnitřní”²²

S klidným srdcem můžeme říct, že v románu *Stařec, který četl milostné romány* se vyskytují všechny tyto prezentace postavy. Promluva vypravěče je v tomto románu zcela zásadní. Nechybí však ani další dva způsoby prezentace. Ke třetímu se ovšem dostáváme až na konci knihy, zatímco druhý způsob je v knize využíván sice v malém

²¹ Hodrová, D. ...na okraji chaosu.... Cit. vyd., s. 519.

²² Hodrová, D. ...na okraji chaosu.... Cit. vyd., s. 519.

množství, zato však rovnoměrně po celou dobu děje. Všechny tyto způsoby nám prezentují postavu.

V románu se ale nevyskytuje pouze jedna postava a „způsob prezentace a míra informací o postavě se pochopitelně liší v závislosti na místě postavy v systému postav, zatímco postavy hlavní jsou vesměs popisovány poměrně podrobně, popis postav vedlejších bývá pouze povšechný a redukovaný, bývají to postavy “bez nitra”, někdy nemají ani jméno, dokonce ani fyzický vzhled.”²³

V našem případě je samozřejmě protagonista charakterizován nejvíce, vedlejší postavy se zde své prezentace však taky dočkaly, známe jejich podobu, povahu, a většinou skutečně i jméno. Je však po celou dobu románu zřetelné, kdo je hlavní postavou.

Za zmínku stojí též jméno hlavní postavy, které také tvoří charakteristiku postav a bývá většinou během vyprávění opakováno, stejně jako jméno našeho protagonisty. Z pohledu Čecha však, bohužel, nejsem schopná provést jeho detailní rozbor s historickými kořeny a s aktuální používaností jednotlivých jmen. Antonio José Bolívar Proaño, “[U]n viejo de cuerpo corroso al que parecía no importarle el cargar no tanto nombre de prócer.”²⁴ „[S]tařec s houževnatým tělem, pro něhož nosit tak slavná jména zřejmě nic neznamenal”²⁵ by nám sám o sobě asi nic neříkal, nebýt spisovatelovy poznámky za první zmínkou jména. Jeho jména jsou zřejmě slavná, s jeho postavou to však vůbec nesouvisí, jak nám autor napovídá. Kdykoliv však autor potřebuje zmínit jméno hlavního hrdiny (velmi často se mu však vyhýbá, protože čtenář většinou ví, o kom je řeč), používá všechna jeho jména v plném znění, jakoby skutečně všechna jeho jména se svou slávou byla nezbytná pro jeho charakter.

“Pokusili jsme se tedy vzít v úvahu obě pro 20.století charakteristické koncepce postavy – postavu-charakter (typ) a postavu-funkci a “smířit” je. Postava v našem pojetí tedy na jedné straně vždy nějakým způsobem reflektuje okolní svět, sociální normy a role, dobovou a žánrovou koncepci člověka, ale na druhé straně tento fakt nevylučuje, že postava současně představuje dynamický prvek se syžetově-

²³ Hodrová, D. *...na okraji chaosu...* Cit. vyd., s. 524.

²⁴ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 19.

²⁵ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 14.

kompoziční funkcí, prvek vstupující do nejrůznějších vztahů s jinými složkami textu.²⁶

A to je důvod, proč byla postavě věnována výrazná část této práce. Jako prvek propojující všechny románové roviny, transformuje pouhý text ve skutečný příběh.

²⁶ Hodrová, D. *...na okraji chaosu....* Cit. vyd., s. 541.

4. Název a první a poslední věta románu

4.1. Název

Existují dva typy názvů, podle toho, jakou funkci plní, jestli název odkazuje na text informačně nebo spíše symbolicky. „Hemingwayovský název“²⁷ tohoto románu je velmi jedinečný. Jestliže má vůbec nějakou informační funkci, prozradí nám pouze, že se jedná o postavu mužského pohlaví vyvrážděného věku. Druhá část názvu, vedlejší věta přívlastková „který četl milostné romány“, se může zdát lehce zavádějící. Román rozhodně není o tom, jaké romány stařec četl, ačkoliv toto téma se v románu vyskytuje a dotváří charakter protagonisty.

Nikoho by z názvu asi nenapadlo myslet si, že je to román typu „cesty do pralesa“. Zároveň si ale myslím, že málokterý čtenář by čekal, že bude název zcela informativně odkazovat na děj příběhu, který by se točil pouze kolem četby milostných románů a že by to byla jeho hlavní myšlenka. Už samotný název tedy vyvolává ve čtenáři zvědavost a nutí ho si román přečíst a zjistit, kdo že to vlastně je, ten stařec, který četl milostné romány.

Název je tedy spíše symbolický: nese v sobě symbol osobního klidu a symbol iluzí při četbě milostných románů. Četba milostných románů totiž skutečně ztvárňuje starcovo ničím nerušené soukromí a starcův stav vyrovnanosti a harmonie, což se dozvídáme během příběhu. V textu je o četbě těchto románů několikrát zmínka a vždy odkazuje na to samé, na starcův odpočinek a volný čas.

4.2. Poslední věta

Zároveň je název obsažen v poslední větě, která tím nenásilně zase zpět odkazuje formálně i tematicky na název románu a celý příběh se tak uzavírá.

Antonio José Bolívar Proaño se quitó la dentadurapostiza, la guardó envuelta en el pañuelo y, sin dejar de maldecir al gringo inaugurador de la tragedia, al alcalde, a los buscadores de oro, a todos los que empuotecían la virginidad de su amazonía, cortó de

²⁷ Charvátová, A. Doslov v: Cit. d., s. 118.

un machetazo una gruesa rama, y apoyado en ella se echó a andar en pos de El Idilio, de su choza, y des sus novelas que hablaban del amor con palabras tan hermosas que a veces le hacían olvidar la barbarie humana.²⁸

(Antonio José Bolívar Proaño si vyndal uměly chrup a zabalil jej do kapesníku a nepřestáváje proklínat Amerikána, který celou tragédii způsobil, starostu, zlatokopy a všechny ostatní, kteří znásilňují panenství jeho Amazonie, usekl mačetou silnou větev, opřel se o ni jako o hůl a vydal se zpátky do El Idilia, do své chatrče a ke svým románům, které vyprávěly o lásce slovy tak nádhernými, že díky nim občas zapomínal na lidské barbarství.)²⁹

V poslední větě je tedy nejen odkaz na starcův vydobytý osobní klid vyjádřen četbou milostných románů, jak již bylo zmíněno, ale i odkaz na starcovy idealizované představy. Jako by postavy milostných románů neměly své problémy, jako by jejich životy byly zajímavější, jednodušší a ideálnější. Autoři milostných románů je totiž popsali „slovy tak nádhernými, že díky nim občas zapomínal na lidské barbarství.“, stejně jako na ně může zapomenut Evropan při četbě Sepúlvedova románu o pralese.

Zároveň poslední věta zmiňuje několik dalších motivů, které se v románu objevily a které tam sehrály více či méně důležitou roli. Všechny tyto motivy pak autor touto závěrečnou větou spojuje a dotváří tím ucelenost a uzavřenost díla.

Zmínka o starcově chrupu odkazuje ve zkratce na kapitolu věnovanou zubařovi. Zubař je velmi zvláštní postava, umožňující starcovi četbu milostných románů. Proč dává autor této, pro děj ne zcela významné postavě, důležitost tím, že detailně popisuje jeho zubařské výkony a věnuje mu skoro celou kapitolu, přestože příliš dějově nezapadá do celého románu, o tom podrobně v kapitole *Zubařské křeslo v pralese*.

Dalším odkazem v poslední větě románu je proklínání “al gringo inaugurador de la tragedia.”³⁰ („Amerikána, který celou tragédii způsobil.”)³¹ Amerikánci byli v Sepúlvedově pojetí nepřirozené zlo pro prales. Neznázorňují pouze zástupce civilizace obecně, nýbrž zástupce lidské hlouposti, bezohlednosti a nezkušenosti. A jistě není náhoda, že tito zlatokopové, lovci mláďat, sobečtí turisté a neurvalí fotografové

²⁸ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 136-137.

²⁹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 115-116.

³⁰ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 137

³¹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 115.

pocházejí právě ze severní Ameriky, což vyjadřuje jejich pojmenování “Amerikánci” (v originále gringos- lidé mluvící anglicky, nebo pocházející z USA). Můžeme v tom vidět lehkou společenskou kritiku, o níž se budeme též zmiňovat v následujících kapitolách této práce.

Posledním zajímavým výrazem poslední věty je zmínka o “virginidad de su amazonía”³² („panenství jeho Amazonie”).³³ Již jsme udělali rozbor hlavní postavy, víme, že stařec prošel určitým vývojem, že se měnil jeho vztah k pralesu, že se chvíli zdálo, že ho prales pokoří, ale nakonec pokořil stařec prales tím, že zabil ocelotí samici. Na konci se dovídáme, že stařec pokládá Amazonii za svou, jako by mu skutečně nakonec přirostla k srdci a stala se jeho domovem se vším všudy.

Poslední věta má tedy skutečně nejen velký význam pro celý román, ale i své kouzlo. Odkazuje na jednotlivé motivy, postavy, uzavírá nejen děj, ale i protagonistův postoj a především jeho vývoj, který se nakonec ustálil v jeho lásce k Amazonii. Věta tím splňuje několik funkcí najednou a přitom zůstává přirozená a čtivá. Trochu jinak je tomu ovšem v první větě románu.

4.3. První věta

“El cielo era una inflada panza de burro colgando amenazante a escasos palmos de las cabezas.”³⁴ (“Nebe jako nafouklé oslí břicho hrozivě viselo těsně nad hlavami.”)³⁵ Ne že by snad tato věta neměla význam pro celý román, ale svou krátkostí nemá jinou funkci, než navodit atmosféru konkrétní situace, kdy se v El Idiliu rozbíhá příběh příjezdem zubaře, který postupně vyšetřuje místní obyvatele. Teprve po několika stránkách se děj obrací k hlavní postavě a až retrospektivně se pak děj vrací k minulosti protagonisty a vedlejších postav a k jejich charakteristikám.

Rozhodně nás ale první věta připraví na specifický nádech celého románu a nutí nás číst dále.

³² Sepúlveda, L. Cit. d., s. 137.

³³ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 115-116.

³⁴ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 13.

³⁵ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 9.

5. Zubařské křeslo v pralese

Zvláštní postavou tohoto příběhu je zubař. Je mu věnována celá první kapitola a několik zmínek během celého vyprávění. Nejednou jsem se setkala s názorem čtenářů i odborníků, že tato kapitola nezapadá do jednotlosti celého románu. K této konkrétní pasáži jsem však nenašla vhodnou sekundární literaturu. Pokusila bych se tedy udělat jednoduchý rozbor této zvláštní postavy podle mých vlastních názorů a čtenářských zkušeností.

Los pocos habitantes de El Idilio más un puñado de aventureros llegados de las cercanías congregaban en el muelle, esperando turno para sentarse en el sillón portátil del doctor Rubicundo Loachamín, el dentista, que mitigaba los Dolores de sus pacientes mediante una kuriosa suerte de anestesia oral.³⁶

(Několik málo obyvatel osady El Idilio a hrstka „dobrodruhů z okolí stáli v hloučku na molu a čekali, až na ně přijde řada, aby usedli do přenosného křesla doktora Rubicunda Loachamína, zubaře, jenž svým pacientům ulehčoval od bolesti zvláštní slovní anestézií. Bolí tě to? Ptával se. Pacienti, prsty zaťaté do madel křesla, v odpověď kouleli očima a pot se z nich jen lil. Někteří se pokoušeli vyrvat z úst troufalé zubařovy ruce a odpovědět patřičnou nadávkou, ale jejich snahy narážely na dentistovy silné paže a na jeho autoritativní hlas.)³⁷

Zubař Rubicondo Loachamín je putovní lékař, který se svým přenosným křeslem putuje pralesem mezi několika osadami na třech různých řekách, aby pomohl domorodým kmenům i osadníkům od bolestí zubů. Jeho účast v příběhu možná nemá velký vliv na hlavní děj, jisté funkce ale tato postava rozhodně splňuje.

Zubař byl starcův dodavatel milostných románů. Zprostředkovával tím zároveň protagonistovi kontakt s širší civilizací a se vzdálenou společností. Jak tematicky, tak i funkčně vidím vztah mezi názvem a zubařem. Název je spíše symbolický, nežli informační. Odkazuje na hrdinovu zálibu v četbě milostných románů, ve které protagonista nachází svůj vnitřní klid a jistotu. Zároveň tím však symbolizuje jeho naivitu, zastírání skutečnosti a touhu po klidu, přestože všichni správně tuší, že v tomto dobrodružném románu se protagonistovi klidu nedostane.

³⁶ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 13.

³⁷ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 9.

Podobnou funkci můžeme rozpoznat i u postavy zubaře. Vnáší do příběhu jakousi jednoduchost a špetku ironie. Proč zrovna zubař je tolik žádaný lékař v pralese? Lidé v pralese trpí nejrůznějšími chorobami. Bolavé zuby jsou sice skutečně nepříjemné, ale není to vážné onemocnění, ohrožující život. Proč tedy zrovna zubař? Jakoby snad zkrátka v pralese nebyly jiné nemoci a jakoby nejcenějším darem byl náhradní chrup doktora Loachamína.

Lidé z vesnice El Idilio ho brali i jako jakési zpestření. Tvoří publikum ostatním pacientům, sází se, kolik toho kdo vydrží a očekávají jeho příjezd s nedočkavostí. Postava zubaře tu není jen slovně-tematický celek, nýbrž symbolizuje jednoduchost tamních kmenů a osadníků.

Stejně jako pro starce četba milostných románů, tak postava zubaře vyvolává ve čtenáři klid a řád. První kapitola nás má uvést do děje a podle mého názoru Luis Sepúlveda potřeboval, aby román začal obrazem ničím nerušené vesnice El Idilio. Jak jinak totiž potom podtrhnout změnu v podobě přicházejícího nebezpečí?

Na úplném začátku je tedy všechno, jak má být. Zubař přijíždí po půl roce do El Idilia, aby místním obyvatelům ulevil od bolesti zubů. Lidé ho očekávají, on dorazí a provede svou činnost jako vždy. Lidé přihlíží, aktuální pacient trpí. Zubař se setká se starcem a předá mu dva nové romány. Zkrátka a dobře, nic neobvyklého. Jedině z toho totiž může vzejít to pravé dobrodružství.

Zubař znázorňuje klid, jistotu a pravidelný řád. A se zmínkou o starcově umělém chrupu během celého vyprávění pak vždy přichází i podvědomá vzpomínka právě na tento klid, o který vlastně stařec celou tu dobu usiluje.

Koneckonců i poslední věta se k tomuto tématu vrací. Společně s četbou románů tak uzavírá celý příběh a vyvolává ve čtenáři konečně pocit šťastného konce, přestože každý čtenář je chvíli zarmoucen smrtí ocelotí samice a starcovým pocitem nečestného boje.

Abych to shrnula, vidím v postavě nepostradatelnou součást našeho příběhu. A sám spisovatel zřejmě také, když tuto postavu začlenil. Už proto je zubař Rubicondo Loachamín nedílnou součástí románu.

6. Obraz pralesa

V latinskoamerické přírodě není prostoru, který by vzbuzoval tak protikladná literární zobrazení jako prales. Arcadia, Zahrada Eden nebo nedotčený biblický ráj z Genesis pro některé zelené peklo, past, vězení nebo rostlinný labyrint, pro druhé uzavřený a záhadný svět pralesa umožňuje dobrodružné vyprávění, které svým novým a neznámým prostorem vytváří jedinečný literární topos. Vznikají zde nejlepší legendy a nejhorší klišé. Na rozlehlém území, které zabírá srdce Jižní Ameriky - jehož geografický oblouk se táhne od Guayany a Venezuely až k Argentině, přes amazonské hory Kolumbie, Ecuadoru, Peru, Bolívie a Paraguaye a jehož střed tvoří Matto Grosso a Amazonie v Brasílii - vzniká, prostřednictvím estetického osvojení panenské přírody, společný prostor, který vytváří významné literární prostředí.³⁸

Ano, prales v Latinské Americe nezasahuje pouze významnou oblast geografickou, nýbrž i zásadní oblast kulturní. Téma přírody je velmi častým tématem hispanoamerických románů. Obraz přírody v hispánské Americe se navíc během několika století velmi mění a posouvá, čímž se toto jednotné téma mnoha hispanoamerických románů stává širším, než by se na první pohled zdálo. Zároveň nám to opět připomíná originalnost těchto románů a jedinečnost hispanoamerické literatury obecně.

K obrazu divoké a kruté přírody dospívá hispanoamerická literatura 19. a 20. století přehodnocením koloniálního toposu. Je to, chceme-li, nový překlad téže přírody, nyní už regionálně rozrůzněné, který se více odpoutává od evropské obraznosti a hledá vlastní výraz.³⁹

Zásadní změnu v pojetí pralesa můžeme skutečně pozorovat na jeho funkci v románech. Zatímco v době koloniální měl prales pouze dekorativní funkci a byl

³⁸ Aínsa, F. *Del topos al logos*. Madrid: Iberoamericana, 2006, s. 51.

No hay espacio en la naturaleza latinoamericana que haya suscitado representaciones literarias tan opuestas como la selva. Arcadia, Jardín del edén o Paraíso inviolado del Génesis para unos, infierno verde, trampa, cárcel o labirinto vegetal para otros, el mundo cerrado y misterioso de la selva ha propiciado una narrativa conflictiva que ha hecho de su espacio inédito y desconocido un topos literario por excelencia. Allí se han forjado sus mejores mitos y sus peores tópicos. En el vasto territorio que ocupa el corazón de América del Sur-cuyo arco geográfico va desde la Guayana y Venezuela hasta la Argentina, pasando por la vertiente amazónica de Colombia, Ecuador, Perú, Bolivia y e Paraguay y en el que el Matto Grosso y la Amazonía en Brasil ofician de centro-se ha creado, mediante la apropiación estética de la naturaleza virgen, un espacio compartido que ha propiciado un significativo paisaje literario

³⁹ Housková, A. „Překládat přírodu do obrazů“. In *Srovnávací poetika v multikulturním světě*. Pardubice: Vydavatelství Marie Mlejnková,s.r.o., 2004, s. 144.

popisován spíše jako ráj, během 19. století dospívá tento obraz k realističnosti a jeho funkce sílí. “U autorů, kteří mají instinkt pro jádro hispanoamerické imaginace, se obraz divoké přírody mění v topos: tvoří obrazné těžiště díla.”⁴⁰ “Příroda je v těchto románech mohutnější než postavy, ohrožuje je a některé zabije, ale zároveň tvoří celek, do něhož člověk patří.”⁴¹

Není proto náhoda, že na základě tohoto výrazného motivu se utvořil jakýsi typ nebo druh hispanoamerického románu „román o sestupu do divočiny”. Tímto pojmem a především tímto typem románu se zabývá Daniela Hodrová ve stejnojmenném článku *Román o sestupu do divočiny*. Její systematické pojednání postupuje od obecnějšího výkladu o románovém prostoru až k naší konkrétní tematice. Jako pravá evropanka nahlíží na přírodu v hispanoamerických románech jako na exotiku. A “Co je exotické místo, divočina pro evropskou kulturu a evropský román? Především je místem, které je vzdáleno, a to nejen prostorově, případně i časově, ale i svým charakterem přírodním a společenským.”⁴² Příroda v těchto typech románu pro nás Evropany zkrátka není pouhou přírodou, ale je pro nás exotikou, doslova divočinou.

“Divočina přitom od 18.století vstupuje do děl dvojnásobem: Buď jako místo, na které putuje a v němž pobývá “civilizovaný člověk”, nebo v podobě divocha, který se dostane do “civilizovaného” světa.”⁴³ Stejně tak jako studie Daniely Hodrové i tato práce se bude dále zabývat především druhým typem, do něhož román *Stařec, který četl milostné romány* spadá.

Podle Daniely Hodrové existují “tři nečastější motivace cesty, na jejichž základě se už rýsuje určitá diferenciací románu o cestě do divočiny”.⁴⁴ *Stařec, který četl milostné romány* spadá svou motivací cesty do třetího typu. “Motivem cesty je v tomto případě výrazný nesoulad putujícího se světem, který opouští, deziluze z civilizace, s níž se ovšem někdy paradoxně shledává na periferii divočiny nebo v jejím srdci.”⁴⁵ Hrdina našeho románu je toho skutečně příkladem. Odchází do divočiny, protože

⁴⁰ Housková, A.. „Překládat přírodu do obrazů“. In *Srovnávací poetika v multikulturním světě*, Cit. vyd., s. 144.

⁴¹ Housková, A. *Imaginace Hispánské Ameriky*. Praha: Torst, 1998, s.151.

⁴² Hodrová, D. „Román o sestupu do divočiny“. *Časopis Česká literatura*, 1990, ročník 38, číslo 2, s.115.

⁴³ Hodrová, D. Cit. čl., s. 115.

⁴⁴ Hodrová, D. Cit. čl., s. 115.

⁴⁵ Hodrová, D. Cit. čl., s. 116.

nemůže unést společenský nátlak na sebe a svou ženu, která stále nemůže přijít do jiného stavu.

V momentě protagonistových úvah o odchodu z civilizace zcela nepatrně sehraje roli i druhý typ motivace cesty, jímž jsou “kolonizace, christianizace a jiné ideologické a hospodářské proměny divočiny.”⁴⁶ Je mu totiž, jak již bylo zmíněno, nabídnut státem kousek půdy v pralesu za účelem osídlování. Avšak tato motivace pouze usnadní postavám poslední váhání ohledně jejich odchodu. Primárně potřebují utéci ze společnosti, z civilizované společnosti, která jim nedovolí žít spokojený život bez předsudků.

Fakt, že se během příběhu náš protagonista s civilizací opět setkává, ať už na periferii divočiny (v jeho případě se za tuto periferii dá považovat vesnice El Idilio) nebo v srdci přírody (postřelení jeho bratra Nušičo, výprava skupiny na lov Ocelota) dokazuje, jak výstižná tato studie Daniely Hodrové je. Nemohu opomenout též zajímavost, že náš román vyšel tři roky po vydání této studie Daniely Hodrové. Její článek je tudíž i po letech velmi aktuální.

Již byla zmíněna různorodost v pojetí přírody napříč hispanoamerickými dějinami. Odlišnost v tomto pojetí je však pozorovatelná i u pozdějších románů 19. a 20. století. Přestože přetrvává pojetí pralesa jako divočiny, některé romány vyobrazují prales i jako velmi kladné a přívětivé místo. Jako velké pozitivum pralesa vidí někteří autoři svobodu, na níž se dá i velmi dobře znázornit různorodost zhruba stejně starých románů.

Zatímco, v románu *Stařec, který četl milostné romány* dává autor postavám v pralesu svobodu, v Riverově *Viru* dává autor svým postavám naopak metaforické okovy. Prales v Riverově podání rozhodně nepředstavuje volnost, nýbrž otroctví, přesně tak, jak to Rivera viděl při svém vlastním kontaktu s pralesem. Jen pro zajímavost, Luis Sepúlveda také čerpal ze své vlastní zkušenosti, jeho zkušenost ale byla zcela jiná, o 44 let starší. .

V Carpentierových *Ztracných krocích* je pojetí svobody velmi zvláštní. Spočívá v jednoduchosti, skromnosti a prostotě. Rozhodně však svoboda ve *Ztracených*

⁴⁶ Hodrová, D. Cit. článek, s. 115.

krocích ale nepředstavuje svobodu kreativity nebo realizace, což bylo pro hudebně založeného protagonistu naopak značně omezující.

Pro srovnání uvádím ukázky jak z *Víru*, tak z díla *Stařec, který četl milostné romány* i ze *Ztracených kroků*. Na těchto ukázkách je vidět protikladnost ve vidění svobody v pralese.

Ukázka z *Víru*:

Pasada la primera nerviosidad, me sentí tan acobardado, que eché de menos la salvajez de los siringales. Siquiera allá tenía “conocidos“ y para mi chinchorro no faltaba un lugar; mis costumbres estaban hechas, sabía desce por la noche la tarea del día siguiente y hasta los sufrimientos me venían reglamentados. Pero en la ciudad advertí que me faltaba el hábito de las risas, del albedrío, del bienestar. Vagaba por las aceras noc el temor de ser importuno, con la melancolía de ser extranjero. Me parecía que alguien iba a preguntarme por qué andaba ocioso, por qué no seguía fumigando goma, por qué había desertado de mi barraca. Donde hablaran recio, mis espaldas se stremecían; donde hallaba luces, encandilábanse mis ojos, habituados a la penumbra. La libertad me desconocía, porque no era libre: tenía un amo, el acreedor; tenía un triolo, la deuda, y me faltaban la ocupación, el techo y el pan.⁴⁷

(Jakmile jsem překonal první období nervosity, poklesl jsem tak na duchu, že jsem zatoužil po divočině kaučukovníkových lesů. Tam jsem měl alespoň známé a pro mou síť tam bylo místo, měl jsem své ustálené zvyky a večer jsem již věděl, co budu dělat příštího dne a dokonce i utrpení mě stíhala pravidelně. Ve městě jsem však poznal, že jsem si odvykl smát se, svobodně se rozhodovat a žít v spokojenosti. Bloudil jsem po ulicích s obavou, že jsem na obtíž a s melancholií cizince. Zdálo se mi, že se mě někdo zeptá, proč zahálím, proč nesuším kaučuk, proč jsem odešel ze své chatrče. Když jsem někde uslyšel hlasitý hovor, chvěl jsem se po celém těle, když se objevila světla, oslňovala mé oči uvyklé šeru. Svoboda mne neznala, poněvadž jsem nebyl svobodný: měl jsem pána -věřitele, měl jsem okovy-dluh, ale chybělo mi zaměstnání, střecha nad hlavou a chléb.)⁴⁸

Existuje-li v Riverově pojetí v pralese svoboda, má pouze formu rutiny, která však protagonistu velmi omezuje. Jinak nemůže protagonista o svobodě v pralese mluvit.

⁴⁷ Rivera, J. E. *La Voragine*. Caracas: Biblioteca ayacucho, 1993, s. 134.

⁴⁸ Rivera, J. E. *Vír*. Přeložil Hodoušek, A. Praha: Československý spisovatel, 1955, s. 165.

Ukázka z díla *Stařec, který četl milostné romány*:

Antonio José Bolívar Proaño nunca pensó en la palabra libertad, y la disfrutaba a su antojo en la selva. Por más que intentara revivir su proyecto de odio, no dejaba de sentirse a gusto en aquel mundo, hasta que lo fue olvidando, seducido por las invitaciones de aquellos parajes sin límites y sin dueños.

Comía en cuanto sentía hambre. Seleccionaba los frutos más sabrosos, rechazaba ciertos peces por parecerle lentos, rastreaba un animal de monte y al tenerlo a tiro de cerbatana su apetito cambiaba de opinión.

Al caer la noche, si deseaba estar solo se tumbaba bajo una canoa, y si en cambio precisaba compañía buscaba a los shuar.⁴⁹

(Antonio José Bolívar Proaño na svobodu sice nikdy nemyslel, ale v pralese si ji užíval podle chuti. Byť se sebevíc snažil oživit svůj plán nenávisti, stále víc se v tom světě cítil ve své kůži, až začal pomalu na nenávist zapomínat, sveden vábením kraje bez konce a bez pána.

Jedl, když měl hlad. Vybíral si nejchutnější ovoce, vyhýbal se některým rybám, protože se mu zdály příliš pomalé, občas sledoval stopu nějakého zvířete do džungle, a když je měl na dosah foukačky, rozmyslel si to.

Pokud měl chuť být za soumraku sám, natáhl se v kánoi, když toužil po společnosti, zašel mezi Šuary.)⁵⁰

Stařec se musel v pralese nejprve naučit žít, aby byl posléze odměněn svobodou. Ke svobodě došel určitým vývojem a navíc prales v tomto případě rozhodně nepředstavoval pouze svobodu. Je tedy zřejmé, že tento důležitý motiv nabírá různých hodnot i napříč jedním konkrétním románem.

Ukázka ze *Ztracených kroků*:

Una vez más me admiro ante la naturalidad con que las gentes de estas tierras consideran al ancho mundo, echándose a navegar o a radar durante semanas largas, con sus hamacas enrolladas en el hombro, sin los sustos del hombre cultivado ante las distancias que los precarios medios de transporte hacen inmensas. Además, al plantar la tienda en otra parte, pasar del astuario a la cabecera de un río, mudar la vivienda a

⁴⁹ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 44-45.

⁵⁰ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 36.

otra banda de un llamo que tarda días a cruzarse, forma parte del innato concepto de libertad de seres ante cuyos ojos se presenta la tierra sin cercados, cipos ni deslindes.⁵¹

(Znovu se obdivuji samozřejmosti, s níž lidé v těchto zemích pohlížejí na rozsáhlost tohoto světa a vydávají se jen se spací sítí stočenou přes rameno na plavbu nebo pouť trvající dlouhé týdny beze strachu, jaký pociťuje člověk kultivovaný před vzdálenostmi, jež se při nespolehlivých dopravních prostředcích stávají nesmírnými. Ostatně postavení stanu na jiném místě, přechod od ústí řeky k jejímu hornímu toku, přestěhování na druhý konec stepi, jejíž pokračování trvá celé dny, to všechno je součástí zvláštního pojetí svobody, vrozeného bytostem, před jejichž očima se prostírá země bez ohrad, milníků a hranic.)⁵²

He llegado a prescindir de todo lo que me fuera más habitual en otros tiempos: he arrojado objetos, sabores, telas, aficiones, , como un lastre innecesario, llegando a la suprema simplificación de la hamaca, del cuerpo limpiado de ceniza y del placer hallado en roer mazorcas asadas a la brasa. pero no puedo carecer de papel y de tinta: de cosas expresadas o por por expresar por los medios del papel y de la tinta.⁵³

(Došel jsem tak daleko, že jsem se zřekl všeho, co mi bylo v jiných dobách naprosto běžné: jako zbytečnou přítěž jsem odvrhl předměty, chuti, látky, záliby, dospívaje k svrchovanému zjednodušení spací sítě, mytí těla popelem a radosti spočívající v ohryzávání kukuřičných klasů opečených na řeřavém dříví. Nemohu však postrádat papír a inkoust: věci vyjádřené nebo přichystané k vyjádření pomocí papíru a inkoustu.)⁵⁴

Svoboda zde představuje hlavně svobodu prostorovou a svobodu duchovní. Hlavní postava tohoto díla však potřebuje ke svému spokojenému životu i jakési materiální zajištění v podobě tužky a papíru, aby mohla komponovat a zapisovat hudbu. A toho se jí v pralese nedostává. Buď se tedy protagonista neumí osvobodit od potřeb kultivovaného světa nebo je život v pralese zkrátka určitým způsobem sám o sobě omezující.

V souvislosti s obrazem pralesa pojatého jako prostor je dobré zmínit i pojetí času, který tvoří s prostorem takzvaný časoprostor. V románu není čas nijak zvláště komplikovaný, ani nijak složitý. Jedná se o klasické chronologické vyprávění starcova

⁵¹ Carpentier, A. *Los pasos perdidos*. Madrid: Ediciones Cátedra, S.A., 1985, s. 318.

⁵² Carpentier, A. *Ztracené kroky*. Praha: Odeon, 1979, s. 224.

⁵³ Carpentier, A. Cit. d., s. 229.

⁵⁴ Carpentier, A. Cit. č. překlad, s. 199-200.

dobrodružství s občasnými retrospektivními vstupy, kdy protagonista vzpomíná na minulost, nebo sám vypravěč popisuje kratší a méně významné události ze starcová dřívějšího života.

Bez ohledu na časovou strukturalizaci díla sebou téma pralesa nese jakousi vesmírnou kontinuitu. Je to rys typický pro mnohé hispanoamerické romány. Člověk v pralesi je součástí nejen takřka nekonečného prostoru, ale i časové mohutnosti, do které pouze na určitý čas vstupuje, avšak je po určitou dobu její nedílnou součástí.

7. Konfrontace přírody a civilizace

Vraťme se ale nyní ke konfrontaci přírody a civilizace. Na jedné straně stojí příroda, prales, panenská Amazonie, kterou chce stařec nejdříve zničit, později ji však považuje za svůj domov. Na straně druhé stojí civilizace, která neúprosně likviduje prales, jež je domovem nejen zvěře, ale i domorodých kmenů a v jistou chvíli i samotného hrdiny. Kdo nebo co přesně v románu znázorňuje jakou stranu a jakým způsobem, je trochu složitější otázka.

Konfrontaci těchto dvou stran tu můžeme pozorovat dokonce v několika rovinách. Jednak ve starcově osobnosti jako takové. Několikrát během příběhu se jeho postoj změní. Jednou patří do domorodého kmene Šuarů, podruhé slouží civilizaci. Nenávidí starostu, ale ve svém vlastním zájmu plní jeho vůli. Zkrátka a dobře, v samotném protagonistovi se konfrontuje příroda s civilizací.

Druhá rovina je tvořená starcem na jedné straně v zájmu přírody a starostou na druhé straně v zájmu civilizace. Proti starcovi stojí i takzvaní Amerikánci, kteří bezohledně devastují prales.

Třetí rovinou může být dokonce stařec proti Šuarům, protože i když s nimi žil, nikdy nebyl úplně jako oni a občas stále jednal jako civilní člověk, kvůli čemuž musel nakonec z kmene odejít.

Poslední rovinu ztvárňuje na jedné straně ocelot, jako zástupce přírody, na druhé straně stařec ve svém vlastním zájmu a v zájmu civilizace. K této tematice se též velmi zajímavě vyjádřila překladatelka Anežka Charvátová ve svém doslovu k našemu románu.

Souboj protagonisty s ocelotem tu není zápasem člověka s přírodou, ale metaforou střetu dvou koncepcí vztahu člověka k přírodě. Stojí tu proti sobě starcovo jednání “v zájmu trvale udržitelného života”, řekli bychom dnes a tragické důsledky dobytelského vztahu k přírodě a jejího bezohledného drancování, jež udělalo z ocelotí samice požíračku lidí. V příběhu tak nestojí proti sobě ocelot a stařec, ale stařec a starosta, představující a ztělesňující moc a autoritu civilizace.⁵⁵

⁵⁵ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 119.

Podle Anežky Charvátové proti sobě stojí stařec a starosta. Nebýt ale ocelotí samice, se kterou stařec nakonec svádí souboj, nebylo by v příběhu vůbec možné tuto konfrontaci vyjádřit. Dílo se tímto stává opět velmi jedinečným. Konfrontace přírody a civilizace obecně není sama o sobě v latinskoamerické literatuře nijak originální. Sepúlvedova jedinečnost však spočívá v nápaditosti. Na rozdíl od Sepúlvedy je hranice mezi přírodou a civilizací v jiných dílech většinou mnohem zřetelnější.

Ve *Víru* například Eustacio Rivera znázorní civilizaci prostřednictvím otrokářů. Na druhé straně, nestojí nikdo jiní než otroci, zotročení indiáni, kteří sbírají v pralese kaučuk a jsou tak nuceni devastovat svůj vlastní domov.

V Carpentierových *Ztracených krocích* je hranice dokonce ještě ostřejší. Hrdina balancuje mezi svou ženou a stereotypním městským životem a mezi svou indiánskou milenkou a svobodným životem v pralese. Hrdina se tedy nachází pod tlakem této konfrontace a musí si zvolit mezi přírodou a civilizací.

Luis Sepúlveda nestaví svého starce před tak těžké rozhodnutí, ani mu neulehčuje volbu, na jakou stranu se dát prostřednictvím otrokářů, kteří svým obětem za práci vůbec nic nenabízí. To stařec si pomyslným přechodem do služeb civilizace mohl alespoň vykoupit svůj vlastní klid a prales zůstal pralesem a protagonista starcem, který četl milostné romány. Byla to ocelotí samice, kdo padl na úkor civilizace.

8. Kritika společnosti

Jako většina románů typu konfrontace dvou světů, i tento román v sobě skrývá určitou kritiku společnosti. Je asi zjevné, že kritika společnosti se v tomto případě vztahuje k přírodě, jako celý román. Postoj hlavního hrdiny k přírodě se několikrát změní, i příroda sama je představována z několika různých pohledů a vždy je více či méně sympatická. Postoj úředníků a Amerikánců k přírodě je ale vždy jednoznačný a stále stejný. Příroda je jim lhostejná. Upřednostňují před ní své vlastní zájmy, potažmo zájmy vlády (státu). Luis Sepúlveda je ale v kritice velmi opatrný a nevnáší ji do děje příliš okatě, nýbrž ji nechá pomalu plynout s dějem, na bedrech několika postav.

Postava Slimáka je jednou z těchto postav. Představuje úřad, vládu, stát. Veškeré špatné věci, které se v románu stanou, pak padnou na jeho hlavu nebo přímo na vládu jako takovou, nejsou-li to skutky ze slimákovy vůle. „Quietos, carajo! ¡Quita las manos! Ya sé que duele. Y de quién es la culpa? A ver? Mía? Del Gobierno! Métemelo bien en la mollera. El Gobierno tiene la culpa de que tengas los dientes podridos. El Gobierno es culpable de que te duela.“⁵⁶ („Klid k sakru! Ruce pryč! Já vím, že to bolí. Ale kdo za to může? Co? Já snad? Vláda přece! To si pořádně natlučte do palice! Za to, že máte zkažené zuby může vláda. Za všechno, co bolí, může vláda.“)⁵⁷ Toto neurvalé zubařovo klení na začátku první kapitoly, směřované naprosto nesmyslně na vládu, může navozovat lehkou kritiku společnosti, ale svou absurditou může i vyjadřovat pouze povahu drsného avšak hodného zubaře.

Nejsou to však pouze přímé věty týkající se vlády a státu (vždy v negativním slova smyslu). Je to v podstatě celý příběh, který na pozadí dobrodružného příběhu kritizuje aktuální společenský, či státní systém. Vždyť ani Slimák by nejednal stejně, kdyby nemusel zastupovat vládu obecním úřadem v El Idiliu.

Nutno však ještě zmínit, že kritika společnosti není stěžejní poselství tohoto románu. Většina děl podobného typu je na této kritice založená mnohem více. Autor *Starce, který četl milostné romány*, se zaměřuje více na přírodu, na prales a na ocelotí samici. Jeho román se zkrátka dá jen těžko zařadit mezi společensko-kritické romány,

⁵⁶ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 13.

⁵⁷ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 9.

přestože společnost zde kritizována skutečně je. Jen ne v takové míře, těžiště románu je zkrátka někde jinde, v dobrodružství pralese.

9. Autor románu

Cuando esta novela era leída en Oviedo por los integrantes del jurado que pocos días más tarde le otorgaría el Premio Tigre Juan, a muchos miles de kilómetros de distancia e ignominia una banda de asesinos armados y pagados por otros criminales mayores, de los que llevan trajes bien cortados, uñas cuidadas y dicen actuar en nombre del „progreso“, terminaba por la vida de uno de los más preclaros defensores de la amazonía, y una de las figuras más destacadas y consecuentes del Movimiento Ecológico Universal.

Esta novela ya nunca llegará a tus manos, Chino Mendes, querido amigo de pocas palabras y muchas acciones, pero el premio Tigre Juan es también tuyo, y de todos los que continuarán tu camino, nuestro camino colectivo en defensa de este el único mundo que tenemos.⁵⁸

(Právě ve chvíli, kdy členové poroty četli v Oviedu tento román, kterému pak za několik dní udělili cenu Tigre Juan, o mnoho kilometrů a mnoho hanebností dál dobýjela tlupa ozbrojených vrahů placených jinými, horšími zločinci, kteří nosí dobře strážena saka, mají pěstěné nehty a tvrdí, že jednají ve jménu „pokroku“, jednoho z nejzasloužilejších obhájců Amazonie, jednu z nejvýznamnějších a nejdůležitějších osobností světového ekologického hnutí.

Už nikdy si nepřečteš tento román, Chico Mendesi, drahý příteli, který jsi neměl rád příliš slov, zato jsi hodně jednal. Ale cena Tigre Juan je i tvoje a všech ostatních, kteří půjdou dál tvou cestou, aby bránili jediný svět, který máme.)⁵⁹

Tato autorova poznámka na začátku románu nám elegantně odkrývá autorovu povahu, jeho zájmy a jeho životní hodnoty. Sám se nám tak, aniž by o to usiloval, prezentuje ve skutečném světle a říká tak o sobě víc, než jsme vůbec schopni se dočíst v jeho podrobných životopisech.

Jeden z hlavních autorových zájmů, jak je již zřejmé, je příroda, konkrétně amazonský prales, jež v podstatě od objevení Ameriky trpí pod zásahem civilizace. Zotročování indiánů, kácení pralesa, zakládání osad, to vše jsou symboly devastování přírody, jak o ní píše ne jeden hispanoamerický autor. Chilský spisovatel Luis Sepúlveda

⁵⁸ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 9.

⁵⁹ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 5.

však toto téma vnímá velmi osobně a citlivě. Jako by ho ničení panenské Amazonie skutečně rmoutilo a jako by se ho to skutečně dotýkalo.

Že je autorovi toto téma blízké můžeme vyčíst z jeho životopisů, které nám do jednoho prozradí, že byl Luis Sepúlveda členem hnutí Greenpeace nebo že sám strávil několik měsíců v pralese, z jeho knih, které často toto téma spojuje a nebo právě z jeho poznámky k tomuto románu.

Fakt, že je autorovi toto téma nejen blízké, ale zároveň se ho přímo týká je také zřejmý už z jeho předmluvné poznámky, ze které vyplývá, že sám autor v pralese skutečně nějaký čas žil a že si tam utvořil přátele, na kterých mu velice záleží. Opět tedy není nutné pročítat Sepúlvedovy biografie, abychom se toto dozvěděli.

Neopomenutelnou součástí Sepúlvedova života je jeho spisovatelské nadání, o kterém se též sám autor zmiňuje ve své poznámce, za který vděčí právě svým osobním zkušenostem s pralesem a za které byl patřičně odměněn.

V neposlední řadě autorův charakter dotváří jeho společensko kritický postoj, který logicky v Sepúlvedově případě souvisí s devastováním přírody.

Jak je tedy vidět, jedna jediná poznámka Luise Sepúlvedy na samém začátku románu, nám o autorovi prozradí první poslední. Dozvíme se z ní, že autor je vášnivý spisovatel (pomineme-li fakt, že čteme jeho knihu), že si autor váží přírody, že žil nějaký čas v pralese, kde si utvořil přátele, kterým vděčí za inspiraci pro toto dílo, že nesouhlasí s pokrokovou civilizací, která drancuje přírodu a že je to člověk otevřený, schopný sdělit nám v jediné poznámce tolik věcí o sobě, ačkoli to nebyl prvotní účel.

Je však pochopitelně nezbytné uvést i podrobnou autorovu biografii. Pro účely této práce jsem si vybrala jako zdroj především doslov překladatelky Anežky Charvátové, protože je stručný, systematický a z pohledu Evropana, který je však do tématu velice odborně zasvěcen.

Narodil se roku 1949 v Chile a od útlého dětství rád cestoval, zprvu po vlasti a okolních zemích ze zájmu, později z donucení po celém světě jako emigrant. Vyrůstal v rodině, kde se hodně četlo; jeho dědeček, španělský anarchista, měl knihovnu plnou dobrodružných románů (Verna, Saldarího, Stevensona, Londona), které v Sepúlvedovi probudily touhu po dobrodružství a ovlivnily jeho styl. Své první spisovatelské

pokusy, básně, později Sepúlveda zavrhl. Ale v roce 1969 získal kubánskou cenu Casa de las Américas za sbírku Kroniky Pedra nikoho (Crónicas de Pedro Nadie), jež vyšla ještě v Kolumbii a Argentině. Začal psát pro divadlo a pro rozhlas a angažoval se politicky ve studentském hnutí. Za vlády Salvadora Allendeho působil na ministerstvu kultury. Řídil literární řadu, v níž vycházela v levných edicích nejlepší díla světové literatury. V roce 1969 dostal pětileté stipendium na studium dramatického umění v Moskvě, ale po pěti měsících byl vyloučen za svůj styk s disidenty. Po Pinochetově puči strávil dva a půl roku ve vězení, pak byl na nátlak německé pobočky Amnesty International propuštěn do domácího vězení, uprchl a rok řídil v ilegalitě divadelní soubor. Po novém zatčení byl odsouzen za „zradu a podvratnou činnost“ na doživotí, díky advokátovi mu byl trest zmírněn na osmadvacet let a Amnesty International dosáhla změny trestu na osm let vyhnanství. Z vězení byl deportován na letišti s letenkou do Švédska, ale hned při prvním mezipřistání v Buenos Aires opět uprchl. Potloukal se po Latinské Americe-Argentině, Uruguayi, Paraguaji, Brazílii, Bolívii, Peru. Načas zakotvil až v Ekvádoru, neboť se zúčastnil výpravy k indiánům kmene Šuar, jež sehrála v jeho životě rozhodující roli. Teprve mezi indiány pochopil, jak sám říká, co vlastně znamená být Latinoameričanem, patřit k multikulturnímu a mnohojazyčnému společenství. Také u nich zjistil, že jeho dřívější ideály blízké levici v indiánském světě svázaném s přírodou nefungují. Po pobytu u Šuarů odjel v roce 1979 do Nikaraguy a po vítězství sandinovců tam krátce působil jako redaktor mezinárodních novin Barricada. Za rok Nikaraguu opustil a odjel do Evropy. Usadil se v Hamburku, jehož přístavní atmosféra mu připomínala chilské Valparaíso a živil se psaním pro noviny a televizi. V roce 1982 se seznámil s organizací Greenpeace a začal jezdit na jejich protestní akce, na nichž také čerpal náměty pro svou další tvorbu: úsilí ekologů o záchranu patagonských velryb ohrožených vybitím stálo u zrodu jeho druhého románu *Svět konce světa (El mundo del fin del mundo, 1994)*. Nyní žije Sepúlveda střídavě v Evropě a v Latinské Americe a sám se označuje za světoobčana.

60

Nejvíce nám však o sobě řekne autor sám. A proto kromě stručné biografie a kromě rozboru autorovy povahy z jeho poznámky uvádím též několik nejzajímavějších otázek a odpovědí z velmi zajímavého rozhovoru Luise Sepúlvedy a Anny Tkáčové.

⁶⁰ Charvátová, A. Doslov v: Cit. d., s. 120-122.

- Můžete sloužit jako jistý symbol Iberoameriky. V žilách vám koluje krev baskická, andaluská, italská a krev Indiánů Mapuche. To může být posilující, ale též přinášet potíže s identitou. Žil jste v mnoha zemích, na různých kontinentech, v románu *Patagonský expres* nastolujete téma hledání kořenů. Co pro Vás znamenají slova vlast, domov?

- Idea čisté identity je fašistická idea. Odmítám ji. Nemám problém s identitou. Mou identitou je doba, ve které žiji a mou kulturou je jazyk, jímž mluví téměř pět set milionů lidí. Žiji v souladu se svou baskickou, andaluskou, italskou i maputskou částí. Cítím, že jsem hlavně Mapuche, ale nevyklučuji ostatní součásti své krve. Nyní žiji ve Španělsku, v Asturii – a cítím se velmi astursky. Můj andaluský dědeček mě učil, že člověk je člověkem tam, kde se cítí nejlépe, kde ze sebe může vydat to nejlepší.⁶¹

Tato otázka sebou nese téma hispanoamerické identity. Existují samozřejmě hispanoameričané, kteří se cítí pouze jako občané svého konkrétního státu. Na literatuře je však nejlépe vidět, že povědomí o hispanoamerické identitě jako takové je stále velmi silné. Hispanoamerická literatura se projevuje stejnými znaky, stejnými tématy a především stejným jazykem, který Sepúlveda považuje za svou kulturu. Luis Sepúlveda je tedy zastáncem hispanoamerické identity, v čemž nevidí přítěž, nýbrž výhody.

- Od vydání Vašeho románu *Stařec, který četl milostné romány* se mluví o druhém boomu hispanoamerické literatury. V textu se zabýváte problémem setkání s tím druhým, opozicemi „civilizace a barbarství“. Po letech znovu uvádíte na scénu román z pralesa. Vychází pouze z vašich prožitků v pralesi mezi Šuary, nebo jste při psaní myslel i na díla svých předchůdců, třeba na román *Vír* Kolumbijce J. E. Rivery?

- Přirozeně, že vlivy existují, i když to člověk nevnímá. To ale neznamená, že by se mělo psát „ve stylu toho a toho“. V tom románu je moje osobní zkušenost z pohledu antropologie – v zacházení s informacemi jsem velmi přísný, ale je tam také fikce. Je v něm pocta Horaciui Quirogovi, Euclidesovi d'Acunha, Jorge Amadovi a Emiliu Salgarimu.⁶²

Autor si je tedy vědom přirozených vlivů v podobě jiných, dřívějších děl. K Riverově *Víru*, se kterým je často srovnáván (i zde, v této práci) se však konkrétně nevyjádřil. Plyne z toho jedině, autor ho nepovažuje za svou významnou inspiraci, ale

⁶¹ Tkáčová, A. „Celým etnikům hrozí vyhynutí“. Časopis A2. 7.6.2008. [online]. [cit. 18. dubna 2012]. Dostupné z: <www.iliteratura.cz/Clanek/22711/sepulveda-luis>.

⁶² Tkáčová, A. Cit. čl.

spíše za svého náhodného předchůdce. Je vidět, že autor skutečně čerpal především ze svých vlastních zkušeností, nežli z dřívějších literárních předloh.

- Setkání s tím druhým byla životní zkušenost Evropanů a původních amerických obyvatel po „objevení“ Ameriky. Víc než pět set let se spolu učí žít různorodé kultury na jednom kontinentě. Vyplývá z toho soužití nějaké poučení pro obyvatele střední Evropy, kteří byli donedávna obklopeni pouze příbuznými kulturami?

- Nesouhlasím s vaším viděním reality mezi tím druhým – Indián – a potomky conquistadorů nebo nových kolonizátorů v podobě nadnárodních dřevařských, sojových, elektrických nebo telefonických společností. V roce 1994 došlo v mexickém Chiapasu k povstání domorodců vedenými zapatistickou armádou. Nechtěli komunismus ani moc, chtěli být uznáni za existující osoby. V tom roce bílí sčítali mexický lid a zjistili, že v Chiapasu žije asi 60 tisíc lidí. O dva roky později provedli sčítání zapatisté za pomoci univerzity v Hamburгу a vyšlo najevo, že obyvatel v Chiapasu je téměř půl milionu. Asi 440 tisíc lidí neexistovalo, protože byli Indiáni. V Amazonii existují celá etnika, jimž hrozí vyhynutí. Setkání s bělochy, to znamená s trhem, je stále bolestnější. Brazilský biskup Pedro Casaldáliga, sesazený z diecéze polským papežem a dosazený znovu obyvateli Mato Grossa, v roce 2006 prohlásil: „Dějiny posledních pěti set let jsou dějinami nejpropracovanějšího vyhlazování lidí. Indoamerické obyvatelstvo je vyhlazováno zastřeně, ale systematicky kvůli potřebám pánů světa.“ Ten biskup žije v chatrči o patnácti metrech čtverečních a není komunista. Nadnárodní podniky jako Edesa dnes, v roce 2008, v Chile uzurpují půdu Mapuche, aby zde postavily hydroelektrárnu, nerespektují ani pochybnou chilskou legislativu nebo smlouvy podepsané mezi mapuche a španělskou korunou v roce 1630. Hledání společného prostoru neexistuje. Je tam jen uzurpace, drancování a odpor.⁶³

A přeci jakýsi společný prostor existuje, což souvisí s otázkou národní identity. Luis Sepúlveda chtěl však hlavně sdělit, jak je s Indiány ještě i dnes zacházeno a že jejich utlačování je bohužel dodnes aktuální. Tento konflikt souvisí se společným prostorem, s již tolikrát zmiňovaným pralesem, v němž převážně Indiáni žijí. Prales je v Latinské Americe tudíž nejen geografické území, ale především je to oblast střetů několika kultur, což se stává tématem mnoha hispanoamerických děl včetně *Starce, který četl milostné romány*.

⁶³ Tkáčová, A. Cit. čl.

- Účastnil jste se několika hnutí, která se snažila budovat spravedlivější společnost. Všechny pokusy ztroskotaly. Znamená to, že spravedlivá společnost je utopií?

- Vláda Salvadora Allendeho neztroskotala, nechala ji ztroskotat státní administrativa USA. Popírat tento fakt znamená popírat dějiny Spojených států. Bývalý ministr zahraničí USA Collin Powell v roce 2003 řekl: „Na puč 11. září 1973 skutečně nemůžeme být hrdí.“

- Zdá se, že procházíme obdobím bez jasných ideálů. V jednom svém románu otevřeně píšete: „Člověku nezbyvá nic jiného než se naučit prohrávat.“ Lze však žít s vědomím, že člověka čekají jen ztráty a prohry?

- Umět prohrávat neznamená rezignovat. Existují jasné ideály. OSN ohlašuje velmi pravděpodobnou tsunami v podobě přívalu chudých lidí do bohatých zemí z důvodu nedostatku potravin. Ukazuje se, že jsou zde lidé, kteří velmi dobře vědí, co se děje, co je špatně a proč. Dnes, kdy se výroba v mnoha chudých zemích věnuje místo zpracování obilí pohonným hmotám pro bohaté země, stále přetrvává jakýsi pocit kolektivní spravedlnosti a to jak v západní Evropě, Latinské Americe a v Africe. To je nadějně. A ti lidé nejsou komunisté, jak se často někteří obávají.⁶⁴

Luis Sepúlveda je zkrátka velmi zúčastněný a přemýšlivý člověk. Zajímá ho svět kolem sebe a to se vším všudy.

⁶⁴ Tkáčová, A. Cit. čl.

10. Závěr

Jako Luis Sepúlveda věnuje svůj román svému příteli, já věnuji tuto práci jemu, spisovateli, který je mou inspirací nejen pro bakalářskou práci, ale i pro celé mé studium.

A mi lejano amigo Miquel Tzenke, síndico shuar de Sumbi en el alto Nangaritza y gran defensor de la amazonía.

En una noche de nRRciones desbordantes de magia me ntregó algunos detalles de su desconocido mundo cerde, los quo más tarde, en otros confines alejadoss del Edén ecutarial, me servirían para construir esta historia.⁶⁵

Mému vzdálenému příteli Miguelu Tzenkemu , šuarskému starostovi v Šumbi na horním toku řeky Nangaritzy a velkému obhájci Amazonie.

To on mi jedné noci prostřednictvím svých vyprávění, překypujících kouzlem, odhalil jisté skutečnosti o svém neznámém zeleném světě, jež jsem použil později v jiných dalekých končinách rovníkového ráje k napsání tohoto příběhu.⁶⁶...

...Jež dále předává tytéž skutečnosti v nádherném literárním zpracování lidem z ještě vzdálenějších koutů světa a inspiruje tak čtenáře ke snaze o hlubší pochopení nejen onoho zeleného světa, ale i lidských vztahů a kultur, čehož je tato práce příkladem.

⁶⁵ Sepúlveda, L. Cit. d., s. 11.

⁶⁶ Sepúlveda, L. Cit. č. překlad, s. 7.

11. Resumen español

Este trabajo trata el tema de la naturaleza en la novela de Luis Sepúlveda. La novela se llama *Un viejo que leía novelas del amor*. En el tema principal, la naturaleza, se reflejan cosas como la cultura, la identidad o el conflicto entre la civilización y la naturaleza, y muchos más. La naturaleza no es solo un tema como un complejo de los motivos, sino que un espacio de toda la novela es la base para otros aspectos novelísticos aquí.

Como un elemento muy importante, destacan los personajes, concretamente el protagonista, porque es un elemento que penetra todos los niveles de la novela y los conjunta en un complejo. Analizado mediante su relación con la selva, éste evoluciona mucho durante toda la novela. A través del tema, no solo conocemos el carácter del protagonista, sino también otras características de la novela, de las cuales se habla en otros capítulos de este trabajo.

Para este análisis utilicé la literatura secundaria de Daniela Hodrová, concretamente su libro *...na okraji chaosu...*. Este libro analiza los personajes generalmente en las novelas de los siglos XIX y XX, y se ve que es muy actual. Se ve, por ejemplo, en la novela *Un viejo que leía novelas del amor*, aunque es más antiguo que el trabajo de Daniela Hodrová.

En este capítulo me ayudó mucho mantenerme en la historia cronológica de la novela, y es también el único capítulo donde se menciona. Es también otra razón por la que empecé con el protagonista. Porque nos ayuda llegar a conocer el libro, la historia, los otros personajes y el argumento de la novela, sobre todo.

El tema principal es una parte de la vida muy significativa de un viejo que se trasladó a la selva. Allí perdió a su mujer por la malaria y, tratando de vengarse de la selva, supo que le gustaba la vida allí: vivir con los indios, comer cuando tiene hambre y descansar cuando está cansado. Sin embargo, una vez comprendió que, aunque vivía con ellos, y era como ellos, no era uno de ellos, y se decidió que se volvía a la civilización o, mejor dicho, a la frontera de la civilización, a un pueblo con un nombre irónico: El Idilio, donde entró en contacto con los indios por primera vez. Pero allí le esperaba un conflicto. Obtuvo una orden para matar un tigrillo, lo que puso en peligro

todo el pueblo. El viejo fue al corazón de la selva otra vez y se enfrentó con el tigrillo usando las experiencias de la vida con los indios y pensando sobre la justicia, sobre la naturaleza y sobre vida sobre todo. La culminación de la historia llega con la muerte del tigrillo y los sentimientos posteriores del viejo.

Sin embargo, no me olvidé de analizar al protagonista como un complejo léxico-temático. De este modo, me centré en el hecho de que el personaje no es persona real, sino la ficción del autor representada por palabras. Según Daniela Hodrová, analicé la presentación de los tipos de personajes, mencionando también el nombre del protagonista, que se repite durante toda la obra y que tiene su función propia.

El capítulo dedicado al nombre de la novela, y a la primera y la última frase de ésta, los destaca como elementos muy importantes, que de verdad lo son. Especialmente, la última frase contiene referencia a casi todo gran motivo de la novela y, muy exclusivamente, concluyó toda la historia. El nombre de la novela tiene un carácter simbólico, porque no nos dice ninguna información referencial. En este punto volvió a ayudarme mucho Daniela Hodrová otra vez.

El capítulo dedicado al dentista está un poco relacionado con el nombre de la novela, con un personaje muy interesante. Es una parte de este trabajo un poco específica, porque no colabora con casi ninguna literatura secundaria. La razón es que ninguno de los especialistas se interesa por el hecho del dentista en la selva, aunque es muy particular y está en relación con otros motivos. Esta parte del trabajo tiene el carácter de mi reflexión personal basado en mis experiencias con la literatura general y con el libro propio. Es la originalidad de este trabajo lo que me llevó a analizar la novela en todos los aspectos con motivos aparentemente no importantes, como es el caso de este dentista.

Después del análisis de los personajes y motivos que están en relación con ellos, me enfoqué en el espacio de la selva como un aspecto de la novela y como un gran tema de la América Latina desde la época de la colonización hasta la actualidad. Me apoyé aquí en Fernando Ainsa y su análisis del tema de la selva en general, en Daniela Hodrová y su trabajo sobre la novela del camino, concretamente del camino a la selva, y en Anna Housková y sus estudios sobre el espacio de las novelas y sobre la selva como un espacio novelístico muy elemental en la América Latina. Comparé este

gran tema con las novelas anteriores, que se pueden considerar como predecesores de *Un viejo que leía novelas del amor*.

Ya hemos mencionado que la selva es un gran tema de la literatura hispanoamericana, aún se usó la denominación de estos tipos de las novelas, La novela de la selva. Y Daniela Hodrová analizó los motivos de estos caminos, de que se habla en este parte de trabajo también. En nuestra novela se consideran aun dos de estos motivos.

En la relación con el hecho más destacable, la libertad en la selva, puse las demostraciones de las obras más similares, *La vorágine* de Eustacio Rivera y *Los pasos perdidos* de Alejo Carpentier y nuestra obra de Luis Sepúlveda para comparar los conceptos diferentes.

De este tema pasé seguidamente al de la confrontación de la naturaleza y la civilización, un tema muy relacionado con la selva, porque casi no se puede leer de la naturaleza pura en América Latina. La razón puede ser que los escritores no sean los indios puros, ya que son los escritores hispanoamericanos. No importa si el escritor está del lado de los indios o del lado del progreso (como suele ocurrir en las novelas de la conquista), lo importante es que el tema de la selva apenas aparece sin confrontación con la civilización. Después de todo, *Un viejo que leía novelas del amor* se trasladó de la civilización a la selva y la confrontación aquí se puede ver en el mismo protagonista o en las diferentes culturas representadas, por un lado, por indios y, por otro, por los colonos. En el epílogo de la novela, la traductora Anežka Charvátová encontró mucha información sobre este tema. También mencionó la profundidad de este argumento en nuestra novela contraria a las otras novelas de la selva.

Como el autor de la novela está a favor de los indios y no está de acuerdo con un gran progreso, que devasta la naturaleza virgen y la patria natural de los indios, el tema de la confrontación conlleva la crítica de la sociedad. Está presentada por algunos personajes, aunque critique el sistema de la sociedad en Chile o, mejor dicho, la usurpación de los indios por el sistema político. Al contrario de otras obras, la crítica aquí no es tan provocativa y radical y, aunque esta crítica es evidente, no la considero elemental en la novela.

Abandonando el método clásico, al fin me dediqué al autor de la novela. Usando el epílogo de Anežka Charvátová, la entrevista de Anna Tkáčová y el prólogo

del autor propio que nos dice mucho sobre él. Aunque no todo es tan evidente, traté de percibir el carácter del autor y describir su vida y sus influencias de una manera no convencional. De su prólogo dedicado a su amigo de la selva, podemos distinguir muchas influencias de su obra, su carácter principal y sucesos de su vida. Sabemos que había vivido algunos meses en la selva por sí mismo, que tiene amigos de origen indígena, que le gustan la naturaleza y escribir y que ganó un premio. De su biografía breve del epílogo de la traductora Anežka Charvátová podemos distinguir otros objetos más profundos, como que su origen tiene una parte indígena, que es una persona multicultural que participó en la política, que viaja mucho y que ahora vive en Gijón, en España. Y, por la entrevista con Anna Tkáčová, sabemos que es una persona inteligente, pensativa, cuidadosa, no solo sobre sí mismo y su familia, sino también sobre su patria y sobre toda la tierra, con lo que se está relacionado su interés de la naturaleza.

Elegí este tema porque generalmente me llama mucho la atención de la selva en la literatura. Pienso de un modo parecido a cómo Sepúlveda ve la naturaleza, aunque sea europea y la selva sea un tópico muy exótico para mí.

Concretamente, elegí *Un viejo que leía novelas de amor* porque su autor, Luis Sepúlveda, es mi autor favorito y porque me parece que por este libro se pueden demostrar muchos rasgos comunes de obras hispanoamericanas de la manera original, siendo una novela bastante actual al mismo tiempo.

Es un libro muy legible, aunque con muchos pensamientos profundos. Como ya he mencionado en la conclusión, no es solo sobre la naturaleza, sino que a través de este tema nos narra sobre culturas, estilos de la vida y convivencia de la gente con la naturaleza.

12. České resumé

Tato práce se zabývá přírodou v románu Luise Sepúlvedy. Román se jmenuje *Stařec, který četl milostné romány*. Téma přírody v tomto románu reflektuje mnoho jiných motivů jako je společnost, lidská identita, konfrontace přírody a civilizace a mnoho dalších. Příroda zde není pouze téma, jako komplex motivů, nýbrž prostor, celého románu, který je východiskem pro jiné románové roviny a složky.

Velmi zásadní rovinou pro náš román ale i pro rozbor této práce je pojetí postavy. Postava totiž jako slovně-tematický celek a soubor motivů prolíná všechny ostatní složky a spojuje román v jeden celek. S tímto rozbohem postavy souvisejí tedy i mnohé další motivy i složky románu.

Kapitola věnována názvu a první a poslední větě románu s postavou opět značně souvisí a je důležitá pro celkovou interpretaci románu.

Rozbor se však netýká pouze postavy a jednotlivých motivů, ale i prostoru a to jak vztahu postavy k němu, tak i jeho samého v historických i společenských souvislostech. Prostor zde tvoří příroda, konkrétně prales, který nám sám osobě dává impuls řadit román do „románů typu konfrontace“, čemuž je věnována další pasáž této práce.

Poslední část je netradičně věnována autorovi, chilskému prozaikovi Luisi Sepúlvedovi, jeho životu, jeho možným vlivům a jeho povaze.

13. English résumé

The present thesis deals with the nature on novel of Luis Sepúlveda. The name of the novel is *Old man who has red the love novels*. The theme of the nature reflex many others motives like society, human identity, confrontation of nature and man and many others. The nature is not only the theme as the complex of motives, but also a space of all the novel, which is the base for other novelistic motives and elements.

Very important level of our novel, but also of this work is the character. The character as a lexical-thematical unit and as a komplex of motives penetrate the other levels of the novel and connect them to one unit. With this analysis of the character are related also other motives and elements of this novel.

Although the analysis is not just analysis of the character and individual motives, but also analysis of the space, his relation of character to it and of it by self in historical and social context. The space is created here by the nature, specifically by the virgin forest, which give us the impuls to clasify it as the novel of confrontation, to which is dedicated the other part of this work.

The last part is untraditionally dedicated to the author of this novel, the chilian prose writer Luis Sepúlveda, to his life, his influences and his character.

14. Bibliografie

- AÍNSA, F. *Del topos al logos*. Madrid: Iberoamericana, 2006.
- CARPENTIER, A. *Los pasos perdidos*. Madrid: Ediciones Cátedra, S.A., 1985.
- CARPENTIER, A. *Ztracené kroky*. Přeložil Hodoušek A. Praha: Odeon, 1979.
- FRAILE, M. F. *Literatura Chilena de fines del Siglo XX*. Santiago de Chile: Editorial Don bosco S. A., 2002.
- HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu...*. Praha: Torst, 2001.
- HODROVÁ, D. „Román o sestupu do divočiny“. *Časopis Česká literatura*, 1990, ročník 38, číslo 2.
- HOUSKOVÁ, A. *Imaginace Hispánské Ameriky*. Praha: Torst, 1998.
- HOUSKOVÁ, A. „Překládat přírodu do obrazů“. In *Srovnávací poetika v multikulturním světě*. Pardubice: Vydavatelství Marie Mlejnková,s.r.o., 2004.
- CHARVÁTOVÁ, A. Doslov v: *Stařec, který četl milostné romány*. Přeložila Charvátová, A. Praha: Rybka Publishers, 2000.
- NEMRAVA, D. „Čtenář, který četl tento román“. 9.4.2003. [online]. Dostupné z: <www.iliteratura.cz/Clanek/11125/sepulveda-luis
- RIVERA, J. E. *La Voragine*. Caracas: Biblioteca ayacucho, 1993.
- RIVERA, J. E. *Vír*. Přeložil Hodoušek, A. Praha: Československý spisovatel, 1955.
- SEPÚLVEDA, L. *Stařec, který četl milostné romány*. Přeložila Charvátová, A. Praha: Rybka Publishers, 2000.
- SEPÚLVEDA, L. *Un viejo que leía novelas de amor*. Barcelona: Tusquets Editores,S.A., 1995.
- TKÁČOVÁ, A. „Celým etnikům hrozí vyhynutí“. *Časopis A2*. 7.6.2008. [online]. [cit. 18.4.2012]. Dostupné z: <www.iliteratura.cz/Clanek/22711/sepulveda-luis>.